

Az Gelişmiş Milletlerin Kalkınmasında Liberalizm mi, Devlet Müdahalesi mi Uygulanmalı Bellibaşlı İktisadî Sektörlerdeki Tatbik Şekli.

Dr. Kenan Ural

18 ve 19 uncu yüzyıllarda tatbikatiyle tesirli ve muvaffak olmuş görülen liberal sistem, 20 nci yüzyılda geniş çapta vukubulan iktisadî krizlere ne mâni olabilmiş ve ne de krizlerin sebep olduğu güç şartları aşmağı başarabilmiştir. Son asrın krizleri, mahallî olmaktan çıkarak beynelmilel olmak hususiyetini göstermektedir. 1929 - 32 krizinden ve bilhassa İkinci Dünya Savaşından sonra devletin iktisadî sahaya müdahalesi, temenni edilmekle kalmamış, bütün iktisatçılar ve hattâ liberaller tarafından da kabul edilmiştir. Bu yöne meyletmenin asıl sebebi, liberalizm fikrinin çok mücerret oluşu ve iktisadî hayatın bünyesindeki mühim unsurları nazarı itibara almamasından ileri gelmiştir.

Gelişmiş bütün dünya memleketlerinde, hükümetlerin esas gayesi, her şeyden önce, yekûn istihsal seviyesini arttırarak, memleketin yaşayış seviyesini yükseltmektir. Bu gaye ise ancak istihsal potansiyeli ve içtimâî faktörlere gerekli istikameti vermek suretiyle gerçekleşebilir. Her şeyden evvel memleketin istihsal faktörlerini tesbit etmek, mümkün istihsal gücünü hesaplamak ve istihsalin akımını temin etmek gerektir. İleriye görmek, ihtiyaçları temin etmek ve iktisadın muhtelif sektörlerindeki çalışmayı ahenkli bir tarzda plânlamak kaçınılmaz bir hususiyettir. Bu çeşit plânlamanın hazırlanışı ve gerçekleşmesi ancak devlet tarafından temin edilebilir. Gelişmiş memleketlerde devlet müdahalesi bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç az gelişmiş memleketlerin iktisaden kalkınmasında zarurî olarak ortaya çıkar. Dünya iktisatçılarının bu husustaki fikir birliği zaten hareket noktasındaki çok mühim olan bu hususu iyice belirtmektedir.

Devletin müdahalesini zarurî kılan sebepler 4 esas grupta toplanabilir :

1) İktisaden geri kalmış memleketlerde büyük toprak sahipleri ve küçük çapta faaliyette bulunan ticarî kapital mevcuttur. Elllerinde imkânlar bulunan kimseler gayri meşru yollarla, spekülasyonla derhal zengin olmak gayesini güderler; buna mukabil tasarrufa ve yeni mühim yatırımlara doğru kâfi derecede meyil göstermezler. Gelirlerini umumiyetle gayri menkul alımlarına veya yüksek faizle istikraza veyahut da yeni ticarî muamelelere yatırırılar. Çok defa da gelirler yabancı memleket bankalarına gönderilir veya içtimaî prestij sebepleriyle fazla gösterişli masraflara tahsis edirlirler.

2) Halkın az gelirli ve hayat seviyesinin düşük olması sebebiyle, iç pazar mahdud bir gelişme üstüne çıkamaz. Dolayısıyla yatırım hareketleri önlenmiş olur. Durum kendi haline bırakılırsa ancak uzun bir müddet sonunda müsbet bir gelişme kaydedilebilir. Halbuki zaman azdır, hızlı bir inkişaf gerekmektedir.

3) İktisadî hayatın gelişmesinde çok büyük rol oynayan randıman unsuru, az gelişmiş memleketlerde düşük ücret ve işsizlik yüzünden alçak bir seviyede kalır. Zira randımanı arttırmak maksadı ile, teşebbüslerde tekniğin geliştirilmesi umumiyetle yüksek yatırımları zarurî kılar. Halbuki, çok düşük işçi ücretleri mevcut oldukça, hemen hemen hiç bir teşebbüs yeni yatırımlara girmek cihetine gitmez.

4) Gelişmiş memleketler, uzun seneler zarfında inkişaf gayretleri esnasında zamanın muhtelif müsait şartlarından istifade etmişlerdir. Aynı şartlar tekrar beklenemez. Fakir memleketlerle zengin memleketler arasındaki fark büyüktür. Bu farkı en kısa zamanda azaltmak hedef addedilmelidir.

İşte yukarıda zikredilen sebepler yüzünden, milletin ortalama hayat seviyesini yükseltmek ve iktisadî hayatı tümüyle geliştirmek için, devletin bir plânlama siyaseti ile müdahalesi kaçınılmaz bir gerçektir.

Fakat, burada derhal işaret etmek lâzımdır ki, gayeye varmak için her şeyden evvel, sağlam ve selâhiyetli bir idare tarafından desteklenen otoriter ve demokratik bir hükümet mevcut olmalıdır. Az gelişmiş memleketlerin durumu bu cepheden incelenecek olur-

sa, demokrasinin mevcut olmadığını, idarenin fenalık, irtikâp ve haksızlıkların kaynağı haline geldiğini, çok esefle görürüz. Devletin plânlama siyaseti ile memleketin iktisadiyatına müdahalesinden evvel, bu hususun mevcut olması şarttır. Biz temin edildiğini kabul ederek, burada yalnız iktisadî cepheyi tetkik edeceğiz. Zira, mevzu bahis konu, daha ziyade idarî ve hukukî bir hüviyet arz etmektedir.

Devletin müdahalesi kabul edildikten sonra, nasıl ve hangi vasıtalarla hareket edileceği meselesi ortaya çıkar. Öncelikle her geri kalmış bir memlekete tatbik edilecek umumî bir formülün mevcut olmadığını belirtmemiz lâzımdır. Her memleketin ilerleme derecesi, hâiz olduğu şart ve imkânlar birbirlerinden farklıdır. Tatbik edilecek müdahale derecesi de ona göre farklı olmalıdır. Biz tetkikatımızda aşağıda sıralanan yedi bellibaşlı sektörde umumî olarak devletin nasıl bir plânlama ile hareket edeceğini belirtmeğe çalışacağız :

1. Teşebbüs fikri
2. Tasarruf
3. Sanayide yatırımlar
4. Ziraat
5. Eğitim, meslekî ve teknik eğitim
6. İç ticaretin teşkilâtlanması
7. Beynelmilel iktisadî münasebetlerin tanzimi

Mevzu çok geniş olduğundan tafsilâta inmeden, ana noktalara temas etmekle yetineceğiz.

1. Teşebbüs Fikri :

Teşebbüs fikri tâbiriyle belirtmek istenilen mânadan, bir şahsın iktisadî bir hareket meydana getirmek üzere girişeceği fiile doğru olan meyli anlaşılmalıdır. Bir memleketin kalkınmasında çok mühim bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Geri kalmış memleketlerin durumuna göz atılacak olursa, teşebbüs fikrinin çok zayıf olduğu müşahede edilir. Sebepleri muhtelif, bellibaşlıları şöyle sıralanabilir :

1) İçtimaî düzenin tesis edilemediği memleketlerde hususî şahıslar, gayretlerinin karşılığını elde edemeyecekleri düşüncesiyle,

yeni teşebbüslere girişmek cesaretini göstermezler. Ayrıca halk, idarecilerinin tutumu ve hareketlerinin tesiri altında fazla kahrılar. Şayet idareciler, menfaatperest, mürtekip ve basit davranışlı olurlarsa, müteşebbis cesaretsizliğe kapılır, her iş önünde kayıtsız görünür. İdarecilerin iyi davranışları sonucu itimat telkin etmeleriyle, fertler daha büyük gayret ve cesaretle aktif bir faaliyette bulunmaya yönelirler.

2) Az gelişmiş memleketlerde imtiyazlı zengin zümre mensupları, kendilerini yükselmede tek hak sahibi addederek zihniyetleri ile halk arasından doğacak her türlü yeni kabiliyetlerin ortaya çıkmasını istemezler. Bu hal muhtelif içtimaî, dinî gruplarda da bâriz bir şekilde göze çarpar.

3) Bir takım bâtil itikadlar bazı mesleklerin icrasını ve gelişmesini önler. Halk mevcut geleneklerin baskısından kendini kolaylıkla kurtaramaz.

4) Eğitim seviyesinin düşük olması teşebbüs fikrinin geri kalması hususunda çok mühim bir faktör olarak ortaya çıkar.

Bir memlekette teşebbüs fikrini geliştirmek gayesiyle, devlet her şeyden evvel içtimaî ve hukukî reformları gerçekleştirmek yoluna gitmeli ve yukarıda belirtilen engelleri bertaraf etmelidir. Fakat yapılacak reformlar daima memleketin kendi bünyesine, asıl prensiplerine uygun olmalıdır. Bazı iktisatçılar kısa zamanda netice alınması için etkili reform tesisi fikriyle şiddete başvurmayı tavsiye ederler.

Şüphesiz en iyi çare, zamanla reform tedbirleri yanında, halkın eğitim ve uyarım cihetine gitmektir. İtiraf etmek lâzımdır ki, bu hareket tarzı semeresini vermek için uzun seneler ister. Halbuki kalkınmak için zaman yoktur, en kısa zamanda netice almak gerekir.

Kısaca, teşebbüs fikrini geliştirmek psikolog, sosyolog, hukukçu ve iktisatçıların müşterek plânlı çalışmaları sayesinde gerçekleşebilir. Buna, halkın cehaletine ve okuma - yazma bilmemesine karşı geniş çapta umumî bir kampanyanın tatbikini ilâve etmek gerekir.

2. Tasarruf :

Az gelişmiş memleketlerde hükümetlere düşen çeşitli ve ağır vazifeler ancak malî imkânlar sayesinde başarılabilir. Yabancı sermaye bu bakımdan bir nevi kaynak sayılabilirse de esasında tamamıyla tâli derecede ve çok zarurî hallerde müracaat edilmesi lâzım gelen bir imkândan başka bir şey olarak telâkki edilmemelidir. Hakikî ve devamlı malî imkânların kaynağı memleketin içinde, bilhas-sa tasarrufun artışında aranmalıdır.

Dikkat edilecek olursa, geri kalmış memleketlerde, tasarruf seviyesi çok düşüktür. Bunun yanında, kıymetli madenler, halkça daha ziyade köylüler tarafından mühim miktarda tasarruf şeklinde muhafaza edilir. Hepsini sermaye piyasasına dahil etmek arzuya şâyandır. Ayrıca, zengin zümreler memleket dahilinde kendilerini yeter derecede emniyette hissetmediklerinden, gelirlerinin bir kısmını yabancı bankalara yatırırlar. Memlekette itimat havasını tesis etmek ve halkın güvenini kazanmak lâzımdır. İstihsal ve istihlâk arasında bir marj bulunmalıdır ve bu marj tasarrufun artışına tahsis edilmelidir.

Tasarrufu arttırmak için devletin müdahalesi 3 faktörden biri vasıtasıyla olur :

- a) Tasarruf müesseseleri,
- b) Vergi sistemi,
- c) Enflâsyon.

a) *Tasarruf Müesseseleri* : Klâsik iktisatçılar, şayet faiz yüzdesi arttırılırsa, para arzının artacağını ve para talebinin azalacağını, dolayısıyla tasarrufun teşvik edilmiş olacağını ileri sürerler.

Bugün, bu düşünce tarzı doğru değildir. Zira, umumiyetle faiz fiyatının artmasına karşılık, tasarrufun artmadığı, bilâkis azaldığı görülür. Faiz fiyatının azalmasına karşılık, tasarrufun arttığı müşahede edilir. Buna sebep, bir miktar gelir temin etmek gayesiyle daha fazla tasarruf yapmak arzusudur. Faiz fiyatı politikası esasen çok kompleks bir mevzudur.

Fakat, umumî olarak denilebilir ki, yüksek bir faiz fiyatı, az gelişmiş memleketlerde halkı tasarrufa teşvik edici bir faktördür. O halde, hükümet devlet bankası vasıtasıyla, iskonto fiyatını değiştirerek bu mevzuda tasarrufun artışını temin edebilir.

Diğer taraftan, garanti telkin edebilecek tasarruf sandıkları, kooperatif şirketleri, sigorta şirketleri gibi müesseseler, şahısları daha fazla tasarruf etmeğe sevkederler.

Memleketin ilerleme derecesine göre tasarrufun teşviki hususunda devletin müdahalesi farklı olmalıdır. Şayet memlekette, tasarruf müesseseleri hiç yoksa veya çok az varsa, devlet başlangıçta tesislerini ve teşkilâtlandırılmalarını üzerine almalıdır; şayet bir miktar mevcutsa inkişaflarını takviye cihetine gitmelidir.

b) *Vergi Sistemi* : Bu sistem istihsal ile istihlâk arasındaki farkı arttırmak suretiyle tasarrufu geliştirmek gayesini güder. Vergi nisbeti yükseltilerek istihlâk azaltılır. Veyahut istihlâk aynı seviyede tutularak, yatırımları arttırmak ve gelir vergisini azaltmak şekliyle istihsal arttırılır. Vasıtalı ve vasıtasız vergiler arasında duruma göre bir tercih yapmak gerekir. Psikolojik ve daha umumî olması itibariyle bazı hallerde vasıtalı verginin kullanılması daha uygun düşebilir.

Kambiyo kurunun düzeltilmesi de tasarruf sağlayabilir. İhraç malları için, yabancı piyasadaki fiyat artışlarına göre, vergi tesis ederek kârların ihracatçılarda birikmesine mâni olunabilir ve devlet böylece, elde edilen meblâğları tasarruf sektörüne nakledebilir. Bütün bunlara, memlekette çalışan yabancı şirketlere tatbik edilecek hususî vergileri de ilâve etmek lâzımdır.

c) *Enflasyon* : Bazı hallerde tasarrufun arttırılması için ender kullanılan bu vasıtaya müracaat edilmektedir. Fakat para bolluğunun istihsal hacmine nazaran yaratacağı tehlikeleri düşünerek hükümet, fiyatların artmasını tahrik etmiyecek ve istihsalin istihlâkten çabuk gelişmesini temin edecek bir enflasyon siyaseti uygulamalıdır. Gayeye ulaşmak maksadiyle, tedavüle çıkarılan fazla parayı, istihlâk maddelerinin istihsaline tahsis etmek şarttır. İstihsal sahasına iltihak eden eski işsizler gelire sahip olacaklar ve kazançlarının bir kısmını tasarruf etmek istiyebileceklerdir. Böylece geri kalmış memleketlerde işsizlik, tasarrufun arttırılması amacıyla uygulanacak olan enflasyon politikası için bir vasıta teşkil etmiş olur.

Şimdiye kadar tasarrufun yalnız para ile ilgili cephesini tetkik ettik. Fakat bunun yanında para dışında kalan ve kaynağını memleketin kullanılmıyan değerlerinde bulan tasarrufları da unutmama-

mak lâzımdır : Yol, kanal, mektep, âmme binalarının inşaatı ve araziyi değerlendirme gibi işler. Yalnız gerçekleştirmeleri için para sarfına gitmemek gerekir. Halkı, tasarruf hususunda aydınlatarak, değerler yaratmağa, memleket için çalışmağa alıştırmak ve teşvik etmek yoluyla gayeye varmak mümkün olabilir. Bazı iktisatçılar, vatandaşların mecburî olarak çalıştırılmalarını tavsiye ederler.

İşte bahsedilen bütün bu hususlar, evvelce hazırlanmış ve mahallî kademedен itibaren tatbik edilecek bir plânın devlet murakabesinde yürütülmesi ile gerçekleştirilebilir. Devlet gerekli malzeme ve personeli temin etmekle yardımda bulunabilir.

3. Sanayide Yatırımlar :

Sanayi iktisadın en mühim sektörlerinden biri olup, istihsalin arttırılmasını hedef tutarak halkın hayat seviyesini yükseltmeğe çalışır. Bu maksatla memleketin bütün mevcut kaynaklarını hesaplayarak her sektöre, umumî istihsalî azamî seviyeye ulaştıracak şekilde tevziatta bulunmak gerekir. Memleketin iktisadî bünyesine göre sanayi plânlamasını öngörmek suretiyle, ne çok hızlı ve ne de çok yavaş geliştirilmek suretiyle uygun bir dozaj dahilinde diğer sektörlerle paralel kalkınmayı temin etmek lâzımdır. Tavsiye edilecek umumî bir formül yoktur. Her memleket özel durumuna göre sanayi plânlamasını hazırlamalıdır.

Meselenin büyük ehemmiyeti yüzünden, devlet, muvazeneli bir sanayi plânının hazırlanmasında, yatırımların sektörlerle tevziinde, fertlerin sanayi alanına intibakında faal bir rol oynamak zorundadır.

Memlekette iktisadî bir faaliyet mevcut değilse, sanayi müesseselerini tesis etmek ve sanayi geliştikten sonra hususî teşebbüse devretmek devletin vazifeleri arasındadır.

Şâyet memlekette henüz bir sanayi mevcutsa devletin rolü kredi vermek, malî kolaylıklar göstermek, koruyucu tedbirler almak, teknik formasyonu hazırlamak tarzıyla ortaya çıkar.

Sanayideki yatırımlar, sanayi bahsindeki çeşitli meselelerin arasında ön plânda bir yer tutar. Yatırımların/hakikî kaynağı memleketin dahilinde, yerli tasarrufta aranmalıdır. Fakat geri kalmış memleketlerde dahilî tasarruf zayıftır; binaenaleyh, başka kaynaklar aramak gerekir.

Devlet memleket dahili ve haricinde bazı tedbirler almak suretiyle sınaî yatırımların artışını temin edebilir.

Memleket dahilinde alınacak tedbirler tasarruf, malî ve kredi olarak üç ana grupta toplanabilir. Bunları sırasıyla özetliyelim :

a) *Tasarruf* : Önce, şahısların tasarrufunu sanayie yöneltmek mevzubahistir. Sanayi özel teşebbüs elinde bulunuyorsa, meçhul riziko, teşebbüsün muvaffakiyete ulaşip ulaşmayacağı endişesi, uzun vâdeli istikraz v.s. gibi faktörler, şahısları, ellerindeki mevcutlarını sanayi sahasına yatırmakta mütereddit kılar. O halde bazen şahısların itimadını arttırmak amacıyla âmme veya yarı âmme müesseseleri tesis etmek hal çaresi olabilir. Zira devlet hususî şahıslardan daha fazla itimat telkin eder. Özel teşebbüslerin kuruluşunu, çalışmasını, yatırım sahipleriyle olan münasebetlerini tanzim edecek bir kanunun hazırlanması tasarruf sahiplerini yatırıma teşvik edecek mahiyettedir.

b) *Malî Siyaset* : Bazı iktisatçılar gelir vergisini, ithalât ve ihracat vergilerini arttırmak suretiyle bütçede fazlalık temin etmeyi tavsiye ederlerse de, verginin arttırılması bilhassa geri kalmış memleketlerde hiç de başvurulacak bir hal çaresi sayılmamalıdır. Bunun yanında, zaten bol miktarda mevcut işsizler sayesinde devlet sistematik bütçe açığı politikası takip edebilir. Bu tarzda elde edilen meblâğlar sanayie aktarılabilir. Malî tedbirler, sanayide yatırımları arttırmak ve sınaî istihsal faktörlerinin randımanını çoğaltmak gayesini güder. Malî kolaylıklar, müessese dışında, mevcuat sahiplerine lisans konsesörlerine, işçilere v.s. gibi bütün sanayi faaliyetlerine iştirâk eden gruplara tanınabilir.

c) *Kredi Politikası* : Az gelişmiş ülkelerde iktisadî ilerlemeyi hızlaştırmak için belirli bir gayretin gösterildiği göze çarpar. Bu hal bir kredi darlığından ve deflâsyondan ziyade bir kredi ifratına ve bir enflâsyona gitmek gibi bir duruma sebep olabilir. Kredi politikasını, iktisadî faaliyetin artması ve artan para hacmi fazlalığının ihtiyacı olan sektörlerle tevcihle temenni etmek mümkündür.

Kredinin sanayi gelişmesine yardım nisbeti, tasarruf müesseselerinin ehemmiyetine bağlıdır. Ticarî bankalar ziyadesiyle kredi muameleleriyle uğraşmalarına rağmen, kısa vâdeli muamele icra ettiklerinden sanayi yatırımlarına yeterli derecede hizmette bulunamazlar. İşte devletin müdahalesi ile uzun vâdeli krediler bulmak

imkânları ortaya çıkar. Devlet bu gaye ile hususî kurumlar tesis etmeli ve kredi tevziini sanayi ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda yönetmelidir.

Memleket harici için alınacak tedbirler ise beynelmilel kapital cereyanları ve beynelmilel teşkilâtlara inhisar eder :

a) *Beynelmîlel kapital cereyanı* : Geri kalmış memleketlerde mevcut millî kapital darlığını gidermek için, sanayileşmiş memleketlerden gelecek bir kapital cereyanı yaratmak gerekir. Bu da umumî veya hususî istikrazlar, teşebbüslerin kuruluşuna doğrudan doğruya iştirâk ve hususî yatırımlar şeklinde olur. Dışardan gelen kapital sayesinde, dahilî kapital da yatırım sahasına sürülmeğe teşvik edilmiş olur.

İstikraz hacmi randıman şartlarına, emniyete, iç politika durumuna sıkı bir tarzda bağlıdır. Devlet öngöreceği müsait tedbirler vasıtasıyla artışını destekliyebilir.

Böyle bir kapital hareketinin başlaması için evvelâ memlekette temel bir faaliyet bulunmalı ve istihsal faktörleri ihtiyaç nisbetinde sanayie doğru yöneltilmelidir. Her alandan millileştirme ve istimlâk gibi durumlar faaliyet sahası gayretlerine engel teşkil edebilir.

Yabancı kapitale bazı malî imtiyazlar tanımak müsbet neticelere yol açabilir. Bu hususta çok hassas davranmak lâzımdır.

b) *Beynelmîlel Teşkilâtlar* : Yabancı memleketlerden yapılacak yardımın beynelmilel bir teşkilât kanalıyla iktisaden zayıf memleketlere aktarılması, iki taraflı anlaşmalara tercih edilmelidir. Kapital ve teknik yardımlar, teşkilâtların mütehassıs elemanları tarafından bir program dahilinde verilir. Bu gün «Banque Internationale pour Reconstruction et le Développement» in az gelişmiş memleketlere ikraz şeklinde kapital temini önemle zikredilebilir. Yerli bir teşkilât, beynelmilel teşkilât ile münasebet tesis ederek, elde edilen kapitalleri sanayi müesseselerine tevzi edebilir. Aracı rolünü oynayacak sağlam bir yerli teşkilâtın tesisini devlet deruhte etmelidir.

Beynelmilel teşkilâtların faydalarını nazarı itibara alan Fransız iktisatçısı André Piatier, daha ileri giderek, az gelişmiş memleketlere yardım maksadiyle dünya çapında bir teşkilât kurulmasını teklif etmiştir. Yalnız bu görüş her ne kadar insanî bir değer arzettekte ise de, iktisadî hayatın çok kompleks cepheleri sebebiyle tatbikat sahası bulamamağa mahkûmdur.

Hülâsa, memleket için hayatî önemi haiz sanayide yatırımların artma meselesi ancak devletin otoriter bir müdahalesi ile mümkün olabilir. Memleketin gelişme durumuna göre müdahale çok veya az bir çapta tatbik edilmelidir.

4. Ziraat :

Ziraatte çalışan nüfusun çok yüksek oluşu, az gelişmiş memleketlerin mühim bir hususiyetini teşkil eder. Nisbet, esas nüfusun % 60 ve % 80 i arasında değişir. Hepsi ziraat sahadaki çalışmalara faal bir tarzda iştirak etmezler. Ziraatte görülen zaaf lar muhtelif tir : Ekilebilen araziler kâfi derecede işlenmez, ziraatte kullanılan vasıtalar çok iptidai kalır, makineleşme çok azdır, sulama, gübreleme usûlleri, tohum ıslahı, hastalıklarla mücadele vesaire gibi hususlar kifayetsizdir.

Arazi mülkiyeti, feodal bir vasıf arzeder. Muayyen bir zümre gayet geniş araziye sahiptir. Memleketin az gelişme hali, zenginliklerinin bir nevi temel unsurunu teşkil eder. Buna mukabil çiftçilerin büyük bir kısmı, çalışma usûllerinin gelişmesine imkân vermiyen, gayet küçük arazi parçalarını ellerinde bulundurur. Diğer büyük bir kısım köylünün ya hiç arazisi yoktur veya gündelikçi ve yarıcı olarak büyük arazi sahiplerinin yanında çalışır.

İşte bu özellikleri gösteren memleketlerin iktisaden kalkınması sıkı sıkıya ziraatinin inkişafına bağlıdır. Hemen ilâve edelim ki, işaret ettiğimiz gibi bu inkişaf yanında paralel olarak sanayi inkişafı yürütülmelidir.

Ziraat sektörünün ıslahında ilk atılacak adım, şüphesiz toprak reformu olmalıdır. Gayesi, köylüleri büyük arazi sahiplerinin hâkimiyetinden çıkartmak ve kâfi derecede arazi sahibi yapmaktır. Bu reformun yapılaş şekli büyük bir ehemmiyeti haizdir. Toprak satın alma şekli, fakir köylüyü ödenmesi mümkün olmıyan ağır borca sokar. Devletin bir kısım borcu üzerine alması fuzulî kapital israfına sebep olur. Tecrübe gösteriyor ki, büyük arazilerin hükümet yetkisi ile müsadere edilip, köylüye verilmesi iktisadî bakımdan en elverişli çözümler tarzıdır. Böylece toprak sahibi olan köylüler en uygun tarzda topraklarından istifade ederek verimi arttırmak yoluna gideceklerdir. Toprak reformu, evvelâ o âna kadar gizli kalmış işsizleri ortaya koyar. Onları da sanayi ve diğer sahalara nakletmek gerekir.

Hükümet tohum ıslah merkezleri, ziraî kredi kurumları açarak çiftçilerin çalışmasına yardım etmeli; arazi sulama işleri, yolların inşaatı v.s. gibi çalışmalarını teşvik ve idare etmelidir. Vergi yükünün azaltılması, ziraî pazarların tesisi, makineleşmiş istihsal vasıtalarının satın alınması için çiftçiye gösterilecek kolaylıklar, ziraî teknik öğretimi v.s. gibi unsurlar ziraat plânlaması çerçevesi içinde yer almalıdır. Gerçekleşmeleri sayesinde randıman artar, ziraatte çalışanların miktarı azalır, diğer sektörlerdeki faaliyet artar, halkın yaşama seviyesi yükselmeğe meyil gösterir; hülâsa memleketin iktisadî vaziyeti düzelmeğe başlar.

Özet olarak devletin müdahalesi ziraat sektöründe zarurîdir. Zira memleketin kalkınması ziraî sahadan başlamak ve elde edilecek zenginlikleri diğer sektörlerle aktarmakla mümkün olabilir. Hükümet, plânlamayı memleket ölçüsünde yapmalı ve icrası da mahallî seviyede yerine getirilmelidir. Bu kadar önemli işleri özel teşebbüse bırakmakla içtimaî bir dengesizliğe, mevcut kaynakların israfına, yalnız şahsî menfaatlerin gelişmesine ve millî iktisadî hayatın felce uğramasına sebep olacak bir tehlikeyi, devlet müdahalesini öngörerek önlemek şarttır.

5. Eğitim :

Okuma - yazma bilmemek ve eğitim seviyesinin çok düşük olması az gelişmiş memleketlerde en fazla dikkati üzerinde toplayan mevzular arasında zikredilebilir. İkinci Dünya Savaşına kadar, iktisadî plânlamalarda eğitime ve eğitimin iktisaden gelişme üzerindeki etkileri üzerinde çok az durulmuş, önemi gerektiği şekilde belirtilmemiştir. Halbuki, halk kütlesinin eğitimi, bir memleketin içtimaî ve iktisadî hayatında derin akisler yaratma kudretine sahiptir. Toplumun tabii ilerlemesi, fertlerin zihniyet değişikliği, batıl âdetlerinin kayboluşu, basmakalıp fikirlerin ortadan kalkması tahakkuk etmeden tasavvur edilemez. Az gelişmiş cemiyetlerin eksiklikleri fena cepheleri ve felâketleri temel sebepleri ancak cahillik ve kifayetsiz eğitimde bulabilirler. Esaslı ve kesin hal çaresi iyi bir millî eğitim politikasının titizlikle yürütülmesine bağlıdır. Ve hattâ, en büyük dikkat ve gayretin bu sektöre yönelmesi gerektiğini ifade edersek mübalâğalı tarzda hareket etmemiş olmak inancındayız. Bu çapta mühim bir millî dâvanın gerçekleşme yoluna girmesi şüphesiz devletin bir plânlı eğitimi hazırlayıp tatbik etmesiyle mümkün olabilir. Halk kütlesinin eğitimi hedef olacağına

göre tahsil için malî imkânları bulunmayan vatandaşların eğitim masraflarını devlet deruhte etmek zorundadır. Özel teşebbüsün ticarî zihniyeti ve âzamî kâr prensibi, genel eğitim siyaseti sâyesinde ulaşılmak istenilen millî gaye ile bağdaşamaz.

Diğer taraftan, meslekî ve teknik eğitimin iktisadın gelişmesinde hayatî bir rol teşkil ettiğini hemen ilâve etmek gerekir. Ziraat, sanayi ve ticaret sektörlerinin kıymetlendirilmesi tabiatıyla insanlarla ilgili faktörlerin formasyonu neticesinde temin edilebilir. Şu halde içtimâî noktâi nazarlar ve iktisadî gayeler düşünülecek olursa genel ve teknik eğitim plânlanmasının devlete düşen bir vazife olacağı fikrinde ısrar edebiliriz.

Evvelâ ilk tahsil mecburî olmalı ve memleketin her köşesine yayılmalıdır. İhtiyaç duyulan merkezlerde okullar inşa etmeli, sür'atle bol miktarda öğretmen yetiştirilmeli ve bunların hayat şartlarını tatmin edici şekle sokmalıdır.

Müteakiben, her tabakadan gençlerin orta öğrenime girişlerini sağlamak gerekir. Gelişmesine paralel olarak, san'at okulları, muhtelif orta teknik okullar, ticarî ve ziraî okullar açmak suretiyle muhtelif sahalarda randımanla çalışabilecek eleman yetiştirmeye gayret edilmelidir. Hükümet, bilhassa, muhtelif meslekî kurumların desteği ile gece dersleri tesis etmek, konferanslar tertiplemek, meslekî eğitim müesseseleri açmak gibi işleri başarmalıdır. Orta derecede ziraî ve sınaî eğitime bilhassa özellikle önem vermeli ve yeti-
secek elemanları ilgili sahalara sevk etmelidir.

Nihayet, yüksek öğretim özellikle teknik sahanın ihtiyacına cevap verebilmeli, çeşitli teknik branşlarda mühendisler, ziraatçiler, doktorlar, öğretmenler, idareciler ve teknisyenlerin formasyonunu hedef tutmalıdır. İktisaden geri kalmanın sebeplerinden biri teknik elemanların azlığıdır. Bunu pek iyi kavrayan komünist memleketler teknisyenlerin miktarını arttırmak için büyük gayretler sarfetmekte ve yüksek tahsil adaylarının ekseriyetini teknik öğretime teşvik etmektedirler. Yüksek teknik tahsili, az gelişmiş ülkelerin iktisadî plânlamalarına dahil edilmelidir. Teknik tahsil yapacaklara bursların tahsisi ve ilerlemiş memleketlere tahsil maksadiyle gönderilmeleri, bu sektörün gelişmesine hizmet edecek mahiyettedir. Genel olarak, eğitim millî istihsalin artmasına müsbet tarzda tesir eder.

Demek oluyor ki, eğer devlet iyi bir plânlama siyaseti ile müdahale ederse eğitim meselesi halledilme yoluna girebilir. Halkın

eğitimi için hükümetin göstereceği gayretler hiç bir zaman fazla değildir. Hattâ ifratı da, diğer sektörler ihmal edilmemek şartıyla, hiç bir tehlike arz etmez.

6. İç Ticaretin Teşkilatlanması :

Ticarî faaliyetler az gelişmiş memleketlerde faal nüfus ve millî gelirin dağılışı bakımından büyük bir yer tutar. Meselâ, 1955 istatistiklerine göre Meksika'da ticaret, faal nüfusun % 27 sini ve millî gelirin % 56 sını kapsar. Türkiye'de ise bu nisbet, sırasıyla % 8 ve % 31 miktarlarına ulaşır. Böylece, ticaret alanında fert başına düşen safî gelir, ziraî sahada fert başına düşen gelirden çok daha fazladır. Şayet bir memleketin ziraat sektöründe şahıs başına isabet eden safî gelir 100 endisi ile gösterilirse, ticaret sektöründe endis Hindistan, Japonya ve Brezilya için 300, Güney Afrika için 650, Meksika için 770 ve Türkiye için 780 dir. Bu durum oldukça vahim bir özellik arz eder. Âzamî kâr gayesi ticaretle meşgul olan kimselerin yegâne hareket noktalarını teşkil eder. Kazançları orta ve fakir sınıflarının aleyhinde gelişmek istidadını gösterir. Binaenaleyh, devletin müdahalesi ile tatmin edici bir sosyal dengeyi sağlama çarelerini araştırmak ve gerçekleştirmek lâzımdır. Ticarî faaliyetlerin hukukî esaslara bağlanması, meslekî organların tesisi, piyasa fiyatlarının kontrolü, kâr nisbetinin tâyini, v.s. gibi tedbirler ticaret sahasında bulunan fazla insan gücünü azaltmağa yardım edecek niteliktedirler. Sanayi ve eğitimin gelişmesi de bir kısım zümreyi ticarî sahadan ahkoyabilir.

Diğer taraftan, az gelişmiş memleketlerde spekülasyon veya karaborsa işlerinin geniş çapta yapıldığı göze çarpar. Hükümetin kanunsuz zenginleşmelerin önüne geçmek üzere tesirli kontrol sistemini temin etmek zaruretine işaret edilmelidir. Ticarî sahada küçük araçların artması ise önlenmelidir.

Müstahsil ve satıcılar arasındaki münasebetler de tanzim edilmelidir.

Özetle, iktisadî plânlamada iç ticaretin tanzimi ve diğer sektörlerle paralel olarak gelişmesi öngörülmelidir.

7. Beynelmillel İktisadî Münasebetlerin Tanzimi :

Dış sahada göze çarpan hususlardan biri az gelişmiş memleketlerin hemen hepsinin gelişmiş memleketlere bağlı olma keyfiyetidir. Bu bağlılık çok zaman siyasî, iktisadî ve sosyal cephelerde

kendisini gösterir. Dış ticaretleri, gıdaî ve ziraf mahsullerin ihracatı ve işlenmiş eşyaların ithalâtı ile vasıflandırılabilir. İhracatı teşkil eden mal çeşitleri mahduttur. Memleket için yabancı sermaye, muhtelif sahalardaki faaliyetlerin gelişmesi ve zenginliklerin ortaya konulması bakımından gayet mühim bir rol oynar. Teknik ve modern çalışma metodları, ilerlemiş memleketlerden gelebilir. O halde dış memleketlerle münasebet ve temâsların muntazaman seyir tâkip etmesi hiç bir zaman ihmal edilmemelidir.

Dış ticaret verimli bir tarzda düzenlenmeli, ihracatta çeşitli maddelere yer vermeli ve hacmi arttırmalıdır. İhracat ve fiyatların istikrarlı seyir tâkip etmesi döviz artışını, sınaî ve ziraf sahaların ihtiyacı olan tesislerin satın alınmasını temin ile dış borçların azalmasını etkiler.

Turistik ve kültürel münasebetlerin artması, sigorta ve banka hizmetlerinin faal duruma getirilmesi, tediye muvazenesinin gelişmesi hususunda faal röl oynayan faktörlerdendir.

Evvelce de işaret ettiğimiz gibi, iktisadî plânlamanın gerçekleşmesi için lüzumlu yabancı sermayeyi celtirmek gayesiyle devlet garanti vermeli, hukukî ve malî bakımdan kolaylık sağlamak cihe-tine gitmelidir. Kapital hareketlerinde randıman ve itimat mühim röl oynar. Halihazırda hususî sermaye, yatırımlar için çok mühim addedilmez. Birleşik Amerika Devletlerinin Export - Import bankası ile «La Banque Internationale pour la Reconstruction et le Développement» az gelişmiş memleketlere yüksek rakamlara ulaşan meblâğlarla ödünç para vermektedirler.

Milletlerarası diğere bir iktisadî hareket teknik yardım adı altında yapılmaktadır. Bu nevi yardım gelişmiş memleketler tarafından az gelişmiş memleketlere teknik ihtiyaçlarını karşılamak üzere verilmektedir. Teknik uzmanlar, idareciler, teknisyenler, meslekî eğitimin hızlanması için öğretmenlerle yardım, bizzat âlet ve makineler, v.s. teknik yardımın şekillerini teşkil ederler. Bunların alınması da, ihtiyacı olan ve kalkınmasını bir plân dahilinde tanizm eden memleketlerin talebi ve yardımı yapacak memleketlerin rızasıyla mümkün olabilir. Şu hale göre, milletlerarası iktisadî teşekküllerle ve diğere devletlerle temaslarda bulunmak ve iktisadî plânlamanın esasları dahilinde alınacak yardımların kullanılış tarzı hakkında karşı tarafa itimat telkin edebilmek şarttır.

Mevcut beynelmilel iktisadî anlaşma ve birliklere iştirâk suretiyle, ziraf, sınaî ve ticarî alanların gelişmesi için müşterek çalışmalarda bulunmak da müsbet neticelere götürür.

S O N U Ç

Bu kısa tetkikatta, az gelişmiş memleketlerin kalkınması maksadiyle, devletin otoriteli müdahalesinin gerektiğini ve kalkınmanın bir plânlama esası dahilinde yapılmasının şart olduğunu belirtmeğe çalıştık. Devlet müdahalesi, her nazarı itibara alınan az gelişmiş memleketin ulaştığı ilerleme derecesine göre değişebilir. Bütün memleketlere tatbik edilebilecek genel bir formül mevcut değildir. Hemen ilâve etmek lâzımdır ki, memleketin yüksek menfaatlerini gerektiren meselelerde, işleri, az gelişmiş memleketlerde zaten kuvvetli olmıyan özel teşebbüse bırakmak hiç de iyi bir netice vermez.

Devlet müdahalesi bilhassa eğitim, ziraf ve sınaî sektörlerde çok uygundur. Bu ifade müdahalenin diğer sektörlerden kaldırılmasını hiç bir suretle imâ etmez.

Muhtelif sektörlerin âhenkli tarzda gelişmesini temin ve muhtemel dengesizlikleri önlemek üzere imkânları plânlama icaplarına göre kullanmak lâzımdır. Plânlama memleket çapında hazırlanmalı ve tatbikatı mahallî kademede yapılmalıdır.

Başlangıçta, icap eden nisbette yatırımların yabancı memleketlerden de temin edilebileceğini düşünerek dış imkânlardan faydalanmaktan çekinmemeli, fakat esas kaynakların memleket dahilinde aranması gerektiği prensibini de hiç bir an gözden kaçırmalıdır.

Halkın memleket menfaatlerine karşı göstereceği alâka, anlayış, hükümetin çalışmalarına mümkün kolaylıkları göstermek, yardımcı olmak ve gerekli hallerde fedakârlıkta bulunmağa seve seve iştirâk etmek iktisadî plânlamanın gerçekleşmesinde büyük bir destek unsuru olacağı aşikârdır. İşte bunları temin edecek geniş anlamdaki kuvvetli bir millî eğitim siyaseti daima hayatî önemi haiz olarak düşünülmeli ve tatbikatı üzerinde sebat ve titizlikle durulmalıdır.